

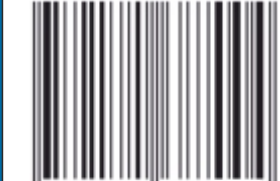

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

**PUBLISHED
SINCE 2000**
(Online since 2020)

**PUBLISHED SIX
TIMES A YEAR**

2022/5(93)

CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:
Khamidov O.Kh.

Doctor of Economics, Professor

EDITOR-IN-CHIEF:

Rasulov T.Kh.

Doctor of Physics and Mathematics, Docent

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Kuzmichev N.D. (Russia)

Doctor of Physics and Mathematics, Professor

Danova M. (Bulgaria)

Doctor of Philology, Professor

Margianti SE. (Indonesia)

Doctor of Economics, Professor

Wünsch Th. (Germany)

History of E.Europe Dr. of phil. habil, Professor

Minin V.V. (Russia)

Doctor of Chemical Sciences

Tashkaraev R.A. (Kazakhstan)

Doctor of Technical Sciences

Muminov M.E. (Malaysia)

Candidate of Physics and Mathematics

Srivastava P.K. (India)

American and English Literature PhD in English

NATIONAL EDITORIAL BOARD:

Adizov B.R.

Doctor of Pedagogical sciences, Professor
(Deputy Editor-in-Chief)

Abuzalova M.K.

Doctor of Philological sciences, Professor

Amonov M.R.

Doctor of Technical sciences, Professor

Barotov Sh.R.

Doctor of Psychological sciences, Professor

Bakoyeva M.K.

Doctor of Philological sciences

Buriyev S.B.

Doctor of biological sciences, professor

Djurayev D.R.

Doctor of Physics and Mathematics, Professor

Durdiyev D.K.

Doctor of Physics and Mathematics, Professor

Olimov Sh.Sh.

Doctor of Pedagogical sciences, Professor

Kakhkhorov S.K.

Doctor of Pedagogical sciences, Professor

Umarov B.B.

Doctor of Chemical sciences, Professor

Urayeva D.S.

Doctor of Philological sciences, Professor

Rashidov O.R.

Doctor of Historical sciences, Docent

Zaripov G.T.

Candidate of technical sciences, Docent

DEPUTY EDITORS-IN-CHIEF:

Navruz-zoda B.N.

Doctor of Economics, Professor

Turayev H.H.

Doctor of Historical sciences, Professor

Juraev N.K.

Doctor of Political sciences, Professor

Jumaev R.G.

PhD in Political sciences, Docent

Kuvvatova D.Kh.

Doctor of Philological sciences, Professor

Akhmedova Sh. N.

Doctor of Philological sciences, Professor

**SCIENTIFIC REPORTS OF
BUKHARA STATE
UNIVERSITY**

***

**BUXORO DAVLAT
UNIVERSITETI ILMIY
AXBOROTI**

***

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК
БУХАРСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

*The journal is published in the Bukhara
Regional Department of Press and
Information of the Press and Information
Agency of Uzbekistan on August 24, 2020
With registered certificate № 1103*

*The journal "Scientific reports of Bukhara
state university" is included in the list of
scientific publications recommended to
publish the main scientific results of
doctoral dissertations of the Higher
Attestation Commission under the
Cabinet of Ministers of the Republic of
Uzbekistan on philology and physical and
mathematical sciences.*

*The journal is intended for professors
and teachers of higher educational
institutions, senior researchers, students,
scientific staff of scientific research
institutions, teachers of academic
lyceums, professional colleges, as well as
researchers in general secondary
education and various fields.*

**Founder: BUKHARA STATE
UNIVERSITY**

Executive secretary:

Sayfullaeva N.Z.

**Doctor of Philosophy in
Pedagogical Sciences (PhD)**

Editor: Sobirova Z.R.

Department technicians:

Shirnova M.Sh.

Raximova S.M.

MUNDARIJA

EXACT AND NATURAL SCIENCES		
Khujayev L.Kh.	Nonlinear inverse problems for the system of poroelasticity equations	3
Raxmatova N.J.	Analysis of the 1D fractional diffusion equation with initial-boundary problem	16
Hasanov I. G.	Structural changes in agriculture: problems of modernization and ways of solvation	22
LINGUISTICS		
Юлдашева Д.Н.	Ўзбек тилининг софлигини сақлашга масъулмиз	27
Irgasheva F.B.	Lingvokulturologiyaning tarixiy bosqichlari va ijtimoiy-madaniy o'ziga xosliklari	31
Norova M.F.	Phonopragmatic characteristics of apocope	35
Ruzieva M. Kh.	Clinical features of the human linguistic system	38
Sirojova Z.N.	Ingliz tilidagi qo'shma gaplarda sintaktik munosabatlar sinkretizmining funksional tadqiqi	43
Subxonova M.O.	Lingvomadaniy birliklarning do'stlik haqidagi ingliz va o'zbek maqollarida ifodalanishi	48
Sulaymanova M.Sh.	The role of national values in teaching the native language	52
Xamdamova G.X.	Maqollarning nominativ-semantik xususiyatlari	57
Xojiyeva M.Y.	Shaxs semali leksemalar valentligi va so'z birikmasi	61
Yokubova Sh.Y.	Poetik nutqda metaforik birikmalar	65
Зиёдуллаев А.Р.	Эпонимларнинг мавзуй таснифи	70
Наширова Ш.Б.	Инглизча-ўзбекча ва ўзбекча-инглизча луғатлар учун кўп маъноли сўзларни танлаш мезонлари	75
Рўзиев Я.Б.	Ўзбек тилида биринчи тур ўзлаштирмалик ва гап	80
Salixova N.N.	Ingliz va o'zbek tillarida qo'llaniladigan undovlarning ma'no turlari	86
Safarova M.Z.	Etnonimiyaning o'rganilishi	90
Tўраева Д.М.	Пунктуацияда меъёр ва янгича аъъаналарнинг пайдо бўлиши	98

SHAXS SEMALI LEKSEMALAR VALENTLIGI VA SO‘Z BIRIKMASI

Xojiyeva Maxfirat Yusupovna,
 Buxoro davlat universiteti o‘qituvchisi
xojiyevamaxfirat8@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek tili leksemalari ma‘no, ya‘ni semantik jihatdan turli lug‘aviy-ma‘no to‘dalarga birlashishi va leksik-semantik guruh ma‘no o‘xshashligi asosida bir paradigmani tashkil etishi, so‘zni leksik sistemaning birligi sifatida o‘rganishda, so‘zga, uning mohiyatiga substansial nuqtayi nazardan yondashilganda ikki tomonlama tilda – til birligi, nutqda nutq birligi sifatida olinishini aytish, so‘zlarning nutqda nutq birligi sifatida o‘rganilishi ilmiy-amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega masala ekanligi ifodalangan. Shaxsni tavsiflovchi lug‘aviy-ma‘noviy guruhlar ichida shaxsni jinsi, millati, qarindoshlik, yaqinlik munosabati, ijtimoiy mavqeyi va shu kabi guruhlarga ko‘ra tasniflash fanimizda shaxs otlarini leksik mikrotizim sifatida o‘rganish natijasi ekanligi ta‘kidlanib, ularning lisoniy imkoniyatlari va nutqiy xususiyatlariga alohida to‘xtab o‘tilgan. Shu bilan birga, so‘zlarning o‘zaro birikishi, ular orasidagi mantiqiy bog‘lanish, so‘z valentligi struktur hodisa sifatida bevosita so‘zning xususiyati, uning semantik qobiliyati ekanligi, valentlik lisoniy hodisa bo‘lib, leksemalarning o‘zaro semantik imkoniyatlari asosida nutqqa sintaktik aloqa bo‘lib voqelanishi, valentlik va sintaktik aloqa til birligi va nutq birligi sifatida o‘zaro oppozitsiyada turishi, leksemalarning valentlik imkoniyati nutqda nominativ hamda kommunikativ birliklar hosil qilishi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: til, nutq, tafakkur, leksema, semema, valentlik, so‘z, so‘z birikmasi, lug‘aviy-ma‘noviy guruh, shaxs, nominativ, kommunikativ, sintaktik aloqa.

Аннотация. В данной статье лексемы узбекского языка объединены в разные лексико-семантические группы, а лексико-семантическая группа образует парадигму, основанную на сходстве значения, слово определяется лексической системой при изучении как единицы, при подходе к слову и его сущности с содержательной точки зрения утверждается, что имеет научное и практическое значение сказать, что оно взято за единицу речи в двойном языке - единица языка, единица речи в речи.

Подчёркивается, что классификация человека по полу, национальности, родству, родству, социальному положению и подобным группам среди лексико-духовных групп, описывающих человека, является результатом изучения в нашей науке имен личных существительных как лексической микросистемы, а также их языковые возможности и особенности речи обсуждаются отдельно. Таким образом, сочетание слов, логическая связь между ними, валентность слова как структурное явление есть свойство непосредственного слова, его семантическая способность, валентность есть языковое явление, взаимные семантические возможности лексем основаны на том, что оно выступает как синтаксическое отношение к речи, что валентность и синтаксическое отношение противостоят друг другу как единица языка и единица речи. Говорят, что валентность лексем может образовывать в речи номинативные и коммуникативные единицы.

Ключевые слова: язык, речь, мысль, лексема, семема, валентность, слово, словосочетание, лексико-семантическая группа, лицо, номинатив, коммуникатив, синтаксическая связь.

Abstract. This article the lexemes of the Uzbek language are combined into different lexical-semantic groups, and the lexical-semantic group forms a paradigm based on the similarity of meaning, the word is defined by the lexical system. when studying as a unit, when approaching the word and its essence from a substantial point of view, it is stated that it is a matter of scientific and practical importance to say that it is taken as a unit of speech in a double language - a unit of language, a unit of speech in speech.

It is emphasized that the classification of a person according to gender, nationality, kinship, relationship, social status and similar groups among the lexical and spiritual groups describing a person is the result of studying personal nouns as a lexical microsystem in our science, and their linguistic possibilities and Speech features are discussed separately. thus, the combination of words, the logical connection between them, the word valence as a structural phenomenon is the property of the immediate word, its semantic ability, the valence is a linguistic phenomenon, the mutual semantic possibilities of lexemes based on the fact that it appears as a syntactic relation to speech, that valency and syntactic relation stand in mutual opposition as a language unit and a speech unit. It is said that the valency of lexemes can form nominative and communicative units in speech.

Keywords: language, speech, thought, lexeme, sememe, valence, word, phrase, lexical-semantic group, person, nominative, communicative, syntactic connection.

Kirish. O'zbek tilshunosligida tilning lug'at qatlamini yaxlit bir tizim sifatida o'rganish sohasida keyingi yillarda qator tadqiqotlar amalga oshirildi. Fan taraqqiyotining turli davrlarida amalga oshirilgan bir qator ilmiy izlanishlarda sistem leksikologiya hamda sistem sintaksis asoslari rivojlanib borayotganligini ko'ramiz. Shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, jahonning ilg'or ilmiy leksikologiyasi to'raligicha leksikani sistem tahlil qilish yo'ldan o'tib bo'lgan bir davrda o'zbek tilshunosligi ham rivojlanish va takomillashish pallasida ekanligini alohida qayd etish lozim. Harqanday sohadagi istalgan yangilik, yangi nazariya va talqin shu nazariya yartilguncha bo'lgan davrda fan qo'lga kiritgan yutuq va nazariy materiallarga tayanadi, shu sababli fan taraqqiyotida yangi bosqich paydo bo'ladi. Fanning mavjud taraqqiyot bosqichidan batamom uzilgan yangi nazariya fanda hech qachon uzoq yashamaydi, shunday ekan fanda hamish mavjud holat va yangilik o'rtasida davomiyat va qabuliyat, ya'ni izchillik, bog'liqlik mavjud bo'ladi.

Sistem qurilishning mohiyati shundan iboratki, til strukturasi so'zlar – izohli lug'at yoki ters lug'atlarda joylashgani kabi tasodifiy belgilar asosida emas, balki so'zlar orasida ma'no hamda vazifa o'xshashliklari hamda farqlari asosida ma'lum guruhlariga leksik-semantik guruhlariga birlashgan holda yashaydi.[1,4]

Leksik-semantik guruh ma'no o'xshashligi asosida birlashishini, bunday guruhga kiruvchi so'zlar esa o'zaro assotsiativ munosabatlarda turishini, paradigma birliklari o'zaro oppozitiv ekanligini, ya'ni o'xshashlik asosida farqlarga ega bo'lishini tushuntirish lozim. Shunday ekan, leksik-semantik guruh birliklari o'zaro ma'no o'xshashligi asosida birlashishi va ayni vaqtda, o'zaro muayyan farqlarga ega bo'lishi zaruriy bo'lib, bu leksik-semantik guruh birliklarining o'zaro qarama-qarshilikda ekanligini ta'kidlash joizdir.

O'zbek tili leksemalari ma'no, ya'ni semantik jihatdan turli lug'aviy-ma'noto'dalarga birlashadi. Misol uchun, o'simlik nomlarining leksik-semantik to'dasi, hayvon nomlari leksik-semantik to'dasi, meva nomlari leksik-semantik to'dasi, shaxs nomlari leksik-semantik to'dasi va boshqa nom ostidagi ma'no to'dalarini sanab o'tishimiz mumkin. Bugun biz diqqatimizni faqatgina shaxs semali leksemalarning tildagi imkoniyatlariga qaratmoqchimiz.

Tilshunoslikda shaxs tushunchasi antropolingvistik paradigmaning asosiy ilmiy istilohi bo'lguniga qadar semantik, morfologik, sintaktik jihatlardan tahlil qilinganligi ma'lum. Chunonchi, shaxsni nomlovchi leksemalar "Shaxs tavsifi nomlari" ostida ot mikrotizimida alohida lug'aviy ma'no to'dasini tashkil etishi substansial tahlil asosida aniqlangan. O'zbek substansial morfologiyasi mazkur lug'aviy ma'no to'dasi lug'aviy-ma'noviy guruhlariga bo'linishini va bunda semantik farqlovchi belgilarga tayanilganligini ko'rsatadi.

Asosiy qism. Shaxsni tavsiflovchi lug'aviy-ma'noviy guruhlar ichida shaxsni jinsi, millati, qarindoshlik, yaqinlik munosabati, ijtimoiy mavqeyiga ko'ra tasniflash fanimizda shaxs otlarini leksik mikrotizim sifatida o'rganish natijasidir. Ammo nutq jarayonida shaxsni jinsi, kasbi, millati, yaqinlik munosabatiga ko'ra tavsiflovchi ot leksemalarning sintaktik munosabatdan hosil bo'luvchi so'z birikmalarining yuzaga chiqishi kuzatiladiki, bu shaxs kategoriyasi uning muayyan belgi-xususiyatlarini ifodalovchi sintaktik birliklarda namoyon bo'lishini ko'rsatadi.

So'zni leksik sistemaning birligi sifatida o'rganishda, so'zga, uning mohiyatiga substansial nuqtayi nazardan yondashilganda ikki tomonlama tilde – til birligi, nutqda nutq birligi sifatida olinishini aytish, so'zlarning nutqda nutq birligi sifatida o'rganilishi ilmiy-amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega masala ekanligini ta'kidlash joiz. Bunda so'zning har qanday so'z birikmasi va gapning konteks va matn kabilarning moddiy asosi, materiali ekanligi fanda ayon. So'z,so'z birikmasi va gapni shakllanishi uchun asos bo'lar ekan bunda so'z leksik ma'nosining aniqlashuvi, muayyan semalarning nutqiy faollashuvi, boshqa leksema sememalari bilan bog'lanishida ma'lum semantik sintagmaning tuzuvi yuz beradiki, so'zning nutqdagi faoliyatini o'rganish – uni nutq birligi sifatida tekshirish tilshunoslikning asosiy masalalaridan biri sanaladi. So'zni nutqda o'rganilishi, uning boshqa so'zlar bilan birika olish imkoniyati semantik sintagmaning tuzuvi, o'z ma'nosini to'la ochish uchun muayyan so'z va so'z shakllarini talab etishi valentlik nazariyasining asosi sanaladi, bundan darak beradiki, so'z valentligi substansial – semantik hodisa sifatida so'z ma'nosi bilan, so'z ma'nosining so'z birikma va gapda voqelanishi bilan bog'liqdir. Bu o'rinda valentlik nazariyasining obyektivligi, muhimligi, ilmiy-amaliy mohiyati so'zning leksik-semantik kuchi, mavqeyi bilan belgilanishi – valentlik nazariyasining lingvistika fani uchun ilmiy-amaliy qimmatini qay darajada muhim ekanligi, valentlik so'zga sistem-struktur yondashuvning natijasi sifatida, so'zning semantik imkoniyati, so'zga xos muayyan ichki xususiyat ekanligini alohida ta'kidlash lozim.

Soʻzlarning oʻzaro birikishi, ular orasidagi mantiqiy bogʻlanish dastavval til birliklarining, yaʼni leksemalarning semantik imkoniyatiga koʻra amalga oshadi. Soʻz valentligi struktur hodisa sifatida bevosita soʻzning xususiyati, uning semantik qobiliyati ekan, bundan mantiqiy ravishda soʻzning mantiqiy valentligi tushunchasi kelib chiqishini taʼkidlash lozim. Valentlik lisoniy hodisa boʻlib, leksemalarning oʻzaro semantik imkoniyatlari asosida nutqqa sintaktik aloqa boʻlib voqelanadi. Shunday ekan, valentlik va sintaktik aloqa til birligi va nutq birligi sifatida oʻzaro oppozitsiyada turadi. Leksemalarning valentlik imkoniyati nutqda nominativ hamda kommunikativ birliklar hosil qiladi.

Yuqorida tilimizda mavjud lugʻaviy-maʼno toʻda va uning guruhlari haqida qisman toʻxtalib oʻtdik, ayni shu lugʻaviy-maʼno toʻdalar orasida shaxs semali leksemalar ham oʻrin olgan edi. Tilimizda mavjud boʻlgan shaxs semali leksemalarning oʻzaro valentlik imkoniyatidan shaxs tavsifidagi soʻz birikmalar nutqda reallashadi. Nutqimizda qoʻllaniladigan *qozoq mirshab, kosib yigit, lattafurush chayqovchilar, boʻzagar kampir, chol baqqol, oshpaz xotin, moshkichiripaz xotin, uzumchi chol, hasharchi qoʻni-qoʻshnilar* kabi soʻz birikmalari shaxs semali leksemalarning oʻzaro valentlik imkoniyatidan nutqda nominativ birlik sifatida voqelangan va kommunikant bilan axborot almashinuv jarayonida shaxsing kasbi, yoshi, jinsi, yaqinlik munosabati, qarindoshligi, millati haqidagi maʼlumotni nutq jarayonida reallashishiga imkon yaratyapti. Nutqiy shart-sharoit, vaziyat, kommunikativ ehtiyoj va maqsad, asosiysi, inson omili tilning mavjud imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga sabab boʻladi. Inson tafakkurining zuhurlanishi tilning nafaqat leksik, balki nomlash vazifasini bajaruvchi sintaktik sath birliklarini ham ishga soladi. Nominativ vazifa birlashtiruvchi bir paradigmada turli sath –sintaktik va leksik sath birliklari sathlararo aloqadorlikni yorqin namoyon etadi. Axborot almashinuv jarayonida kommunikantlar nutqida shaxsning jinsi yoki kasb farqlanishning muhimligi shaxsni atovchi til birliklari orasidan sintaktik sathda shaxsni tavsiflash vazifasiga xoslangan soʻz birikmalaridan foydalanishni taqozo qiladi. Masalan:

Qozoq mirshab,

— *Ey Xudo, quruq tuhmatingdan asra, qanday baloga yoʻliqdim, Oʻzing saqla! — deb javob berar edi u.*

— *Qancha aqchang bor edi? — deb soʻradi qozoq mirshab, Sulton kissavurdan[8,24].*

Kosib yigit.

— *Shu topda Sultonning koʻzi men bilan Omonga tushib qoldi.*

— *Mana bu bolalar ham guvoh!*

Hang- mang boʻlib qolgan Omon: “Iye, iye”, — deganicha dadasiga toʻqli olib borishni ham esidan chiqarib orqasiga qarab qochdi. Men bezrayib turaverdim.

— *Seni qancha aqchang bor edi? — deb soʻradi mirshab shoʻrlik kosib yigitdan.*

— *Meniki ham olacha tik hamyon. Men ham qoʻy olgani kelgan edim. Pulim sakkiz soʻm-u mirikam ikki tanga[8, 25].*

Lattafurush chayqovchilar.

Ikkovini yetaklab bir tomonga olib ketdilar. Biz orqalaridan bormadik. Bir-ikkita samovarga borib koʻrdik, hammasini savdogarlar, lattafurush chayqovchilar egallab olibdi, yotar joy yoʻq.

— *Endi qayoqqa boramiz — dedi Omon[8,25].*

Boʻzagar kampir.

— *Qoʻrqma, bultur togʻam bilan shu yaqin orada bir boʻzagar kampirning uyida yotib qolganmiz. Yaxshiqiz degan kampir meni taniydi. Oʻshaning oʻtovida tunab qolamiz[8,25].*

Chol baqqol.

— *Uch soat yoʻl yurgandan keyin Tepaguzar degan bir mavzega yetdik. U yerda bir chol baqqol endigina doʻkonini ochgan ekan. Undan yoʻl xarajatlarini, safar anjomlarini oldik[8,32].*

Oshpaz xotin.

— *Oshpaz xotin oʻchoqning olovini tortdi, biroq qozondagini ikki laganga suzib, bir lagandagisini qaytarib qozonga qoʻydi-da, ikkinchi laganni koʻtarib chiqib ketdi[8,47].*

Moshkichiripaz xotin.

— *Oradan yana bir oz oʻtib, eshikdan moshkichiripaz xotin kirib keldi[8,49].*

Hasharchi qoʻni-qoʻshnilar.

— *Boshqalarga gal bermasdan hash-pash deguncha togʻorani boʻshatdik. Biz bilan sabzi kovlaganlar hasharchi qoʻni-qoʻshnilar ekan. Ular ovqatdan keyin fotiha oʻqishib, oʻz uylariga tarqalishib ketdilar [8,81].*

Til istalgan birlik orqali oʻz vazifalarini bajaradi, yaʼni birlik tizimni tashkil etuvchi sifatida tizim qonunlariga boʻysunadi. Tilda nomlovchi, yaʼni nominativ birlik sifatida talqin etilgan soʻz va soʻz birikmasi

o'rganilish aspektiga ko'ra turli sathlarda ajraladi, ammo ma'no xususiyatiga ko'ra bir nuqtada kesishadi. Har qanday til birligi bir-birini to'ldiruvchi va imkoniyatlarini voqelantiruvchi sifatida bir paradigmada birlashadi, alohida xususiyatlariga boshqa bir paradigmani yuzaga keltiradi. Shaxs semasini voqelantirish, uni nomlash so'z hamda so'z birikmalari imkoniyatida mavjud. So'zga nisbatan so'z birikmasi shaxs haqidagi axborotni konkretlashtirishi bilan, ma'noni aniqlashtirishi bilan kommunikant nutqida ko'proq qo'llaniladi. Kuzatishlarimiz natijasida so'zlar orasidagi sintaktik aloqa asosida so'zning valentlik imkoniyati yotishini, sintaktik aloqa so'zning valentlik qobiliyatiga ega ekanligini, shaxs semali leksemalarning valentlik qobiliyatidan nutqda shaxs tavsifli so'z birikmalarining turli ko'rinishlari reallashishining guvohi bo'ldik.

Atash vazifasi so'z va so'z birikmalarini nominativ birliklar paradigmasida birlashtirib turganidek, nutqda reallashgan ayrim so'z birikmalari ham leksik ma'noni ifodalashga xoslangan so'zlar bilan baravar bu vazifani bajara oladi.

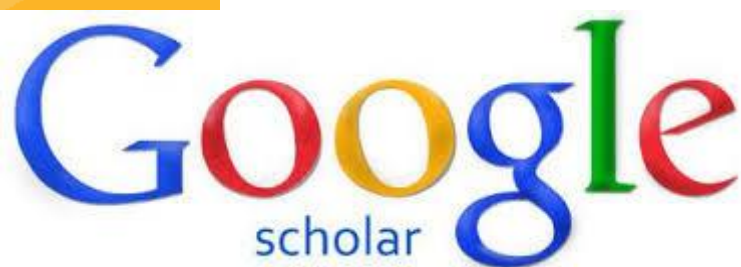
O'zbek tili sintaksisining ilmiy tadqiqida so'z birikmalarining substansial tahlili o'tgan asrning 90-yillarida boshlangan bo'lsa ham, hozirgi davrda o'z dolzarbligini yo'qotgan emas. So'z birikmalarining lisoniy qurilishini o'rganish natijasida aniqlangan lisoniy qurilish qoliplari substansial sintaksisning so'nggi ilmiy xulosasi bo'lib qolmasligi shubhasiz. Zero, so'z birikmasi tizimida ularning lisoniy qurilishini umumlashtiruvchi qoliplar paradigmalari, shuningdek, invariant va variant qoliplarni aniqlash, so'z birikmasining qurilishi va ma'noviy tipiga ko'ra turlarini ajratish yangi tadqiqotlar mundarijasini belgilaydi.

Tahlillardan ma'lum bo'ladiki, badiiy nutqda guvohi bo'lganimiz – o'z vazifasini shaxs semali leksemalarning o'zaro valentligidan hosil bo'lgan so'z birikmalarining aksariyati $[O_{sh} \sim O_{sh}] = SBLSQ_i$ va $[O \sim O] = SBLSQ_{i'}$ ning voqelanishidan yuzaga keladi. Demak, lisoniy sintaktik birliklarning badiiy nutqda voqelanishidan, shuningdek, so'z birikmasining sohaga doir tushunchalarni ifodalash imkoniyati ro'yobga chiqqanligidan dalolat beradi. O'zbek tilida so'z birikmasining lisoniy qurilishi va ma'no turlari xilma-xilligi sababli bu birlikning shaxs semali so'z birikmalarini shakllantirish imkoniyatlari hamda shu vazifaga xoslanishi masalasini keng va atroflicha tadqiq etish zarur. Shunday ekan, antropolingvistika hamda substansial tilshunoslik nazariy asoslari uyg'unlashgan tadqiqotlarda shaxs mikrotizimning substansial va soha leksikasining struktur tahlili bilan aloqadorlikda yechiladigan muammo sifatida o'rin olishi muqarrar.

Xulosa. Demak, istalgan LSQ nutqda cheksiz voqelanish imkoniyatiga ega va LSQning nutqiy mahsuliga qarab uning voqelanish darajasi, lisoniy imkoniyatining ko'lami haqida xulosa qilish mumkin. Til hodisalarini ro'yobga chiqaruvchi, uning imkoniyatlarini voqelantiruvchi muloqot birligi bu nutqdir. Shunday ekan, lisoniy imkoniyatlarni o'zida qamrab olgan $[O_{sh} \sim O_{sh}] = SB$ lisoniy sintaktik qolipi nutqda cheksiz hosilalarni voqelantiradi. Bu nutqiy hosilalarda shaxs ruhiy olami hamda ijtimoiy munosabatlaridagi roli, jamiyatning turli bo'g'inlaridagi o'rni qamrab olinadi.

ADABIYOTLAR:

1. Расулов Р., Нарзиева М. Лексикологияни ўрганиши. –Т.: Ўқитувчи, 1992. – 24 б.
2. Назарова С.А. Сўз бирикмаси синтаксиси субстанциал талқинда. –Т.: Фан, 2015. – 112 б.
3. Nazarova S.A., Xojiyeva M.Yu. *Substantial Description of Uzbek Word Combinations // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. United Kingdom. – ISSN: 1475-7192, Volume-24, Issue-1, January 2020. –P.422-429. <https://www.psychosocial.com/article/PR200146/9312/>.*
4. Khojiev M.Y., Yokubova Sh.Y. *Language and speech expression of personal descriptions- TJE-Tematics journal of Education ISSN, 2021.*
5. Xojiyeva Maxfirat Yusupovna. "Shaxsni tavsiflovchi so'z birikmalari va assesment metodi." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.7 (2021): 302-307.*
6. Nazarova S. A., Khojiev M. Y. *Personal Description in the Word Combination and Expression in a Speech //International Journal on Integrated Education. – T. 3. – №. 2. – C. 15-18.*
7. Yusupovna X. M. *Shaxsni tavsiflovchi nominativ birlik va nutqiy variantlilik //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – C. 660-662.*
8. G'afur G'ulom. *Shum bola. –T.:Yoshlar nashriyot uyi, 2019. –190 b.*
9. Xolmirzayev Shukur. *O'n sakkizga kirmagan kim bor. –T.: Yangi asr avlodi, 2015. – 384 b.*

**"SCIENTIFIC REPORTS
OF BUKHARA STATE
UNIVERSITY"**

The journal was composed
in the Editorial and
Publishing Department of
Bukhara State University.

Editorial address:

Bukhara, 200117
Bukhara state university, main
building, 2nd floor, room 219.
Editorial and Publishing
Department.
[https://buxdu.uz/32-buxoro-
davlat-universiteti-ilmiy-
axboroti/131/131-buxoro-davlat-
universiteti-ilmiy-axboroti/](https://buxdu.uz/32-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/131/131-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/)
e-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Printing was permitted
29.10.2022 y. Paper format
60x84,1/8. Printed in express
printing method. Conditional
printing plate – 35,30.
Circulation 70. Order №647.
Price is negotiable.
Published in the printing house
"Sadridin Salim Buxoriy" LLC
Address: Bukhara,
M.Ikbol street, 11